

УДК 378.147:355.23

Тетяна ПАВЛЮК,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Сергій БІЛЯВЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук, Чопський прикордонний загін, м. Чоп

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ- ПРИКОРДОННИКІВ ДО РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ

У статті на основі узагальнення результатів аналізу наукової літератури, нормативно-правових документів, а також урахування специфіки професійної діяльності визначено актуальність підготовки офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом. У статті представлено сутність та особливості змісту професійної готовності офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом. З'ясовано, що робота з персоналом охоплює систему правових, організаційних, педагогічних, психологічних, інформаційних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення морально-психологічної готовності персоналу прикордонного відомства до виконання оперативно-службових завдань за будь-яких умов обстановки.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, професійна діяльність, професійна підготовка, особливості змісту, професійна готовність, робота з персоналом.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміцнення державності України, необхідність відстоювання територіальної цілісності

та захист державного кордону, а також протидіяти російській агресії на південно-східних рубежах України висувають на перший план необхідність подальшого розвитку не лише всіх напрямів національної освіти та виховання військовослужбовців, а й комплексу заходів щодо роботи з персоналом. Це важлива діяльність органів управління і посадових осіб усіх рівнів у Державній прикордонній службі України (далі – ДПСУ). Робота з персоналом охоплює систему правових, організаційних, педагогічних, психологічних, інформаційних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення морально-психологічної готовності персоналу ДПСУ до виконання оперативно-службових завдань за будь-яких умов обстановки. Про важливість якості та ефективності роботи з персоналом йдеться у нормативних документах, які визначають стратегію розвитку ДПСУ (розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1189-р) [1]. В інших нормативних документах (Воєнна доктрина України, що є складовою частиною концепції національної безпеки, закони України “Про Збройні Сили України”, “Про Державну прикордонну службу України”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді) визначаються завдання щодо розробки і впровадження сучасної педагогічної системи військового і національно-патріотичного виховання, основна мета якої полягає в цілеспрямованій, послідовній та ефективній роботі з формування у військовослужбовців високих професійних якостей, необхідних для надійного захисту інтересів Батьківщини.

Виконання цього державного завдання вимагає від командирів, начальників, військових педагогів і службовців усіх рівнів удосконалення змісту не лише виховної роботи, а й значного підвищення якості й ефективності роботи з персоналом процесу. Це обумовлено тим, що реформування і розвиток ДПСУ значною мірою гальмується через загальну тенденцію зниження рівня дисциплінованості й освіченості молоді, яка направляєється на службу в ДПСУ. Тому перед військово-педагогічною наукою, командирами та їх заступниками по роботі з персоналом виникає низка проблем, вирішення яких потребує значного підвищення ефективності виконання функціональних обов’язків

[2, с. 3]. Йдеться про порушення військовослужбовцями військової дисципліни, вчинення ними злочинів та інших правопорушень, існування нестатутних відносин між військовослужбовцями та падіння престижу військової служби. На думку дослідників, які вивчали цю проблему, останні десятиріччя сповнені подіями, які призвели до загострення багатьох негативних явищ соціального, духовно-морального порядку, що вплинули на стан роботи з персоналом в органах та підрозділах ДПСУ. Але і нині, як свідчать аналітичні матеріали, має місце значна кількість тяжких порушень дисципліни, корупційних діянь, випадків вживання алкоголю і наркотиків, дорожньо-транспортних пригод, наслідком чого є загибель військовослужбовців. Отже, можна зробити висновок, що стан роботи з персоналом в ДПСУ не в повній мірі відповідає сучасним вимогам.

Посилюють актуальність теми і результати аналізу практики діяльності підрозділів ДПСУ. Вони свідчать про те, що в органах і підрозділах поряд зі значною кількістю офіцерів, які досягли високих та стійких результатів у бойовій і гуманітарній підготовці, зміцненні військової дисципліни підлеглих і можуть вважатися військовими майстрами-педагогами, є й такі офіцери, котрі не мають достатнього рівня військово-педагогічної підготовки, допускають серйозні прорахунки у навчанні та вихованні особового складу. Крім того, результати аналізу науково-педагогічних джерел свідчать про те, що досвід роботи з персоналом в органах і підрозділах ДПСУ вивчено й узагальнено недостатньо, а передовий досвід кращих підрозділів використовується неефективно, низьким є рівень інформаційного забезпечення цієї роботи.

Науково-педагогічні працівники ВНЗ ДПСУ й офіцери курсантських підрозділів, розуміючи важливість підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом, прагнуть підвищити ефективність освітнього процесу та дієвість заходів щодо розвитку навичок і вмінь виховної роботи з підлеглими, намагаються систематично залучати до них майбутніх офіцерів. Однак успішній діяльності у цьому напрямку заважає насамперед відсутність науково обґрунтованої методичної системи цілеспрямованого розвитку потреб, інтере-

сів, схильностей, ідеалів та переконань майбутніх офіцерів до роботи з особовим складом; засобів контролю й оцінки рівнів готовності курсантів до роботи з персоналом.

Посилюють актуальність теми і суперечності, які помітні у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів. Це, насамперед, суспільно-педагогічні суперечності, породжені невідповідністю рівня готовності офіцерів до роботи з персоналом в органах та підрозділах ДПСУ сучасним складним військово-політичним, правовим та суспільно-економічним процесам, що мають місце в ДПСУ, а також психолого-педагогічні суперечності, які виникають між високими вимогами щодо професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з особовим складом і внутрішніми мотивами розвитку особистості курсантів, їх потребами й установками, віковими та індивідуальними особливостями.

Важливе значення мають і професійно-педагогічні суперечності, що складаються між окремими аспектами підготовки до роботи з персоналом, як відносно самостійного процесу й іншими складовими професійної підготовки курсантів у ВНЗ, між змістом підготовки і методичним забезпеченням процесу реалізації цього змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опираються автори. Проблема формування і розвитку готовності офіцерів до роботи з персоналом неодноразово привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема у працях О. Барабанщикова, А. Галімова, І. Грязнова, Ю. Дем'янюка, В. Дияка, Ю. Івашкова, Д. Іщенко, В. Мірошніченко, О. Ставицького, В. Ягупова розглядаються різноманітні аспекти формування та розвитку професійно важливих якостей особистості офіцера. Шляхи підвищення якості загальновійськової та військово-спеціальної підготовки курсантів були предметом дослідження О. Діденка, О. Євсюкова, С. Кубицького, А. Протасова, Е. Сарафанюка, О. Торічного. Теорію і методику організації навчального процесу у вищому військовому навчальному закладі та особливості професійної підготовки курсантів досліджували С. Білявець, С. Будник, Ю. Дем'янюк, О. Діденко [3], П. Дзюба, Т. Івашкова, Д. Коцеруба, Ю. Кузь, В. Ягупов та ін.).

Однак комплексного дослідження з питань підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом на основі системного та компетентнісного підходів на сьогодні немає: не обґрунтовано педагогічних умов формування цієї значущої для професійної діяльності готовності офіцера під час його навчання на бакалаврському рівні у ВНЗ, не розроблено моделі й методики її формування, не визначено критеріїв та показників оцінювання сформованості, немає цілісного науково-методичного забезпечення формування професійної готовності до роботи з персоналом в умовах реформування ДПСУ.

Метою статті є визначення сутності та особливостей змісту професійної готовності офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних завдань щодо удосконалення системи підготовки, комплектування і роботи з особовим складом Держприкордонслужби передбачається створення та запровадження системи формування професійної компетентності; забезпечення підготовки особового складу Держприкордонслужби у навчальних закладах Держприкордонслужби з урахуванням загроз прикордонній безпеці; запровадження методики вивчення особистості та формування психологічної готовності до дій у кризових ситуаціях; розроблення механізму протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад Держприкордонслужби та удосконалення професійної підготовки у сфері інформаційної безпеки; формування в особового складу Держприкордонслужби нетерпимості до корупції, підвищення рівня правової свідомості тощо.

З огляду на це, від випускників – майбутніх офіцерів-прикордонників вимагається володіти комплексом знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, які визначають здатність успішно здійснювати не лише професійну і кадрову, а й соціально-психологічну і педагогічну діяльність. Йдеться про володіння різними стилями керівництва, здатністю здійснювати підбір і розстановку персоналу, формування резерву, оцінювання та атестацію підлеглих, планування службової кар'єри, навчання, професійну підготовку та

перепідготовку персоналу. Крім того офіцер-прикордонник повинен бути психологом, забезпечувати збереження психічного здоров'я персоналу прикордонних підрозділів, здійснювати психологічний супровід оперативно-службової діяльності тощо.

Для характеристики структури і змісту професійної готовності офіцерів ДПСУ до роботи з персоналом доцільно дослідити та узагальнити зміст освітньо-професійної програми (ОПП) підготовки офіцерів з першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти галузі знань “25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” спеціальності “252 Безпека державного кордону” за денною формою навчання строком 3 роки 10 місяців на основі повної загальної середньої освіти.

Узагальнення змісту цього документа дозволяє зробити висновок, що зміст професійної готовності офіцерів ДПСУ до роботи з персоналом складають такі результати навчання:

уміння здійснювати контроль за діяльністю підлеглих;

уміння розробляти пропозиції і проводити заходи з морально-психологічного забезпечення;

уміння аналізувати та оцінювати діяльність підрозділу та підлеглих щодо виконання поставлених завдань;

уміння визначати пріоритетні напрямки самовдосконалення та обирати оптимальні шляхи підвищення свого інтелектуального рівня, удосконалення та підтримання фізичних можливостей;

уміння визначати пріоритетні напрямки професійної підготовки прикордонного підрозділу та шляхи їх реалізації;

уміння організовувати та проводити ділові та рольові ігри, тренінги та інші види занять з персоналом прикордонного підрозділу;

володіння навичками зміцнення здоров'я, підвищення стійкості організму до дії несприятливих факторів військово-професійної діяльності, дотримання здорового способу життя;

здатність та готовність здійснювати управління діями по мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій, планувати та відпрацьовувати заходи щодо попередження нещасних випадків та професійних захворювань;

володіння навичками організації та здійснення інформаційно-аналітичної роботи;

володіння культурою спілкування діловою мовою та однією із іноземних мов за професійним спрямуванням;

уміння публічно виступати перед аудиторією та спілкуватись з представниками засобів масової інформації;

уміння організовувати взаємодію між підлеглими;

уміння налагоджувати та підтримувати взаємодію з представниками органів влади, місцевого самоврядування, керівниками підприємств і організацій, силових структур в інтересах охорони державного кордону та з питань протидії корупції та злочинності на державному кордоні;

уміння застосовувати прийоми та способи комунікації під час управління військовим колективом;

уміння враховувати та використовувати історичні традиції, звички та релігійні уподобання під час роботи з населенням прикордоння;

володіння навичками щодо недопущення втягування персоналу прикордонного підрозділу в протиправну діяльність на основі доброчесності.

Отже, офіцер управління органами охорони державного кордону повинен володіти спеціальними знаннями, уміннями, навичками і професійно-важливими якостями, які складають зміст професійної готовності до роботи з персоналом.

Однак здобуття вищої освіти курсантами передбачає не лише формування інструментальної сфери особистості – засвоєння систематизованих знань, набуття умінь, практичних навичок і способів мислення. Упродовж навчання у вищому навчальному закладі в курсантів формується ціннісно-мотиваційна сфера, основою якої є професійні, світоглядні й громадянські якості, а також морально-етичні цінності. Вони є надзвичайно важливими у структурі готовності офіцера-прикордонника до роботи з персоналом. Моральні цінності можуть стати фактором морального ставлення до дійсності тільки тоді, коли виявляються в реальній поведінці, вчинках людей. Саме у практичній діяльності, у конкретних вчинках людина виявляє свої мораль-

ні цінності. Осягнути цінності – важливий крок для розуміння сенсу життя: від того, на які моральні цінності людина орієнтується, залежить її відповідь на запитання: “Навіщо жити?” і “Як потрібно жити?”, “Як ставитися до інших?”, “Як ставитися до роботи, служби?” тощо [4].

Вирішення проблеми ефективного формування професійної готовності офіцерів ДПСУ до роботи з персоналом передбачають вивчення зарубіжного досвіду. Його узагальнення свідчить про те, що, наприклад, військово-педагогічна підготовка офіцерів у військово-навчальних закладах США, Німеччини є достатньо цілісною і відносно самостійною педагогічною сферою діяльності вищої військової школи, яка забезпечує функціонування педагогічного процесу підготовки майбутніх офіцерів до діяльності з навчання та виховання військовослужбовців. Професор А. Галімов зазначає, що позитивними сторонами зарубіжного досвіду підготовки офіцерів у ВВНЗ до навчання і виховання особового складу, що підлягають вивченню та потребують адаптації до умов українського соціокультурного контексту, є: ефективні системи професійного відбору курсантів; циклічність і послідовність проведення навчання офіцерів на всіх етапах; перепідготовка офіцерів у військах, що здійснюється на постійній основі; яскраво виражена практична та прагматична спрямованість навчання у ВВНЗ; використання широкого спектра засобів стимулювання. Вченим підкреслено, що військові навчальні заклади зарубіжних армій мають у своєму розпорядженні найсучаснішу навчальну матеріально-технічну базу, включаючи комп’ютерну техніку останнього покоління, тренажери-імітатори, а також різні навчальні та контролюючі програми, численні навчальні і методичні посібники, дидактичні засоби та практики з курсів психології і педагогіки, інших людинознавчих наук [5, с. 14–15].

Узагальнення результатів аналізу наукових джерел, емпіричного матеріалу, а також вимог нормативно-правових документів дозволяє зробити висновок, що підготовка майбутніх офіцерів до роботи з персоналом є цілісним педагогічним процесом, який передбачає навчання, виховання, психолого-педагогічну підготовку і самовдосконалення майбутніх офіцерів. Робота з персоналом охоплює систему

правових, організаційних, педагогічних, психологічних, інформаційних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення морально-психологічної готовності персоналу ДПСУ до виконання оперативно-службових завдань за будь-яких умов обстановки. З огляду на це готовність майбутнього офіцера-прикордонника до роботи з персоналом можна визначити як важливе професійно-особистісне утворення, що передбачає наявність у курсантів професійно важливих якостей офіцера-вихователя, педагогічних знань, умінь, навичок для забезпечення успішної реалізації цього виду діяльності, а також потреби й інтересу до неї, відповідальності за її результати та впевненості у собі. Готовність офіцера-прикордонника до роботи з персоналом може бути сформована в наслідок спеціально організованого педагогічного процесу – підготовки до роботи з персоналом у ВНЗ ДПСУ. Він передбачає забезпечення умов для опанування курсантами необхідних для виховної діяльності знань; формування умінь і навичок організації різних видів діяльності та спілкування підлеглих; розвиток потреби в педагогічній самоосвіті, самовихованні особистості; формування в особистості курсанта якостей, які необхідні для виховної роботи з особовим складом, створення для цього умов набуття ним соціально-педагогічного досвіду, який у майбутньому буде змістом його військово-педагогічної діяльності.

Висновки. На основі узагальнення результатів аналізу наукової літератури та урахування специфіки професійної діяльності офіцерів-прикордонників, вимог до змісту і якості підготовки офіцерів у ВНЗ ДПСУ можна стверджувати, що готовність майбутнього офіцера-прикордонника до роботи з персоналом – це важливе професійно-особистісне утворення, що передбачає наявність у курсантів професійно важливих якостей офіцера-вихователя, педагогічних знань, умінь, навичок для забезпечення успішної реалізації цього виду діяльності, а також потреби й інтересу до неї, відповідальності за її результати та впевненості у собі.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є обґрунтування педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом.

Список використаної літератури

1. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. – Режим доступу : http://dpsu.gov.ua/ua/law_base/doc-477/
2. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом [Текст] : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького, 2004. – 376 с.
3. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ / О. В. Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. Вип. 3. – Режим доступу : [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnadps_2014_3_6%20(5).pdf)
4. Діденко О. Виклики сучасності, тенденції та проблеми професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників / О. Діденко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки. – 2016. – № 1. – С. 70–81. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2016_1_8
5. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом [Текст] : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Галімов Анатолій Володимирович ; Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2005. – 40 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Павлюк Т. Г., Билявець С. Я. Особенности содержания профессиональной готовности будущих офицеров пограничников к работе с персоналом

В статье на основе обобщения результатов анализа научной литературы, нормативно-правовых документов, а также учета специфики профессиональной деятельности определены актуальность подготовки офицеров-пограничников к работе с персоналом. В статье представлены сущность и особенности содержания профессиональной готовности офицеров-пограничников к работе с персоналом. Выяснено,

что работа с персоналом охватывает систему правовых, организационных, педагогических, психологических, информационных, культурно-просветительских и социальных мероприятий, направленных на обеспечение морально-психологической готовности персонала пограничного ведомства к выполнению оперативно-служебных задач при любых условиях обстановки.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка, особенности содержания, профессиональная готовность, работа с персоналом.*

Pavlyuk T. G., Bilyavets S. Y. Features of the content of professional readiness of future officers of border guards to work with personnel

In the article, the urgency of preparing border officers for work with personnel is determined on the basis of a generalization of the results of the analysis of scientific literature, regulatory legal documents, and the consideration of the specifics of professional activity. The article presents the essence and peculiarities of the content of the professional readiness of border guard officers to work with personnel. It was found out that the work with the personnel covers the system of legal, organizational, pedagogical, psychological, informational, cultural, educational and social activities aimed at providing moral and psychological readiness of the personnel of the border department to perform operational and service tasks under any conditions.

Keywords: *future border officers, professional activity, professional training, content features, professional readiness, work with staff.*